

*Кравченко А. І., помічник начальника навчального відділу
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації
НТУ України «КПІ» (м. Полтава)*

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СФОРМОВАНOSTІ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КУРСАНТІВ У ПЕРІОД ПЕРВИННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються критерії оцінювання сформованості комунікативної взаємодії курсантів вищого військового навчального закладу у первинній професійній підготовці, визначено поняття комунікативно-сприятливого навчально-виховного середовища та його значення для становлення особистості майбутнього офіцера Збройних Сил України у відповідності до сучасних вимог.

Ключові слова: курсант, вищий військовий навчальний заклад, первинна професійна підготовка, комунікативно-сприятливе навчально-виховне середовище, критерії.

В статье рассматриваются критерии оценки сформированности коммуникативного взаимодействия курсантов высшего военного учебного заведения в первичной профессиональной подготовке, дано определение коммуникативно-благоприятной учебно-воспитательной среды и ее значение для становления личности будущего офицера Вооруженных сил Украины в соответствии к современным требованиям.

Ключевые слова: курсант, высшее военное учебное заведение, первичная профессиональная подготовка, коммуникативно-благоприятная учебно-воспитательная среда, критерии.

The author describes the evaluation criteria of formation of communicative interaction between cadets of higher military educational in initial professional training, defines the concept of communicative-supportive educational environment and its importance for the development of future officers of Ukrainian Armed Forces in accordance with modern requirements.

Key words: cadet, higher military school, primary professional training, communicative-supportive educational environment, criteria.

Важливою умовою забезпечення якості процесу формування комунікативної взаємодії курсантів вищого військового навчального закладу впродовж первинної професійної підготовки, є дотримання і врахування таких основних принципів: гуманізму та взаємоповага у військовому колективі, співчуття, обов'язку й відповідальності, розуміння психологічного стану курсанта, розкриття мотивів і зовнішніх обставин його вчинків та зацікавленість його життєдіяльністю у військовому середовищі.

Одним із головних показників сформованості комунікативної взаємодії курсантів як свідчить досвід, є гуманність відносин між ними та наявність позитивної морально-психологічної атмосфери у період проведення первинної професійної підготовки.

Гуманізм — система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, це ідеал людських взаємовідносин [2]. Він убирає в себе шанування один одного як цінності, унікальності, неповторності, адже кожен, народжений на Землі, має право на життя, повагу й індивідуальність. У військовому колективі гуманізм відносин пов'язаний із реалізацією інтелектуальної, соціокультурної і комунікативної сутності людини як суб'єкта

свідомої діяльності із захисту територіальної цілісності та оборони держави. Між курсантами гуманізм відносин можна оцінити за ставленням людини до товаришів по службі, друзів, командирів, викладачів.

Морально-етичні проблеми комунікативної взаємодії курсантів є особливо актуальними під час первинної професійної підготовки. Безперечно, значна частина взаємин курсантів військового інституту є врегульованою нормативно на етично обґрунтованих засадах за регламентуючими документами (статути, кодекси, інструкції, накази тощо).

Успішність функціонування моральних критеріїв у життєдіяльності курсантського колективу, вихованні курсантів, опосередковано відображується у тих соціально-психологічних явищах, які супроводжують їхню спільну навчально-виховну діяльність. За твердженням Новікова Л.І., виховання значним чином впливає на взаємодію особистості і середовища, бо середовище — це те оточення яке людина сприймає, на яке реагує, з яким вступає в контакт. Виховання здатне змінити ставлення індивіда до оточуючого середовища, людей, речей, умов життя і діяльності [4].

В.В. Ягупов визначає соціальне середовище — як сукупність суспільних,

матеріальних та духовних умов, факторів, відносин тощо, в яких існує особистість і які так чи інакше впливають на її свідомість, поведінку і діяльність.

Соціальне середовище являє собою складне структурне утворення, яке характеризується численними рівнями, складними зв'язками та відносинами між елементами. Розрізняють соціальне середовище у широкому розумінні – макросередовище, що охоплює всю суспільно-економічну систему, соціум, до якого належить учень (наприклад школа), та у вузькому розумінні – мікросередовище: безпосереднє соціальне оточення учня – сім'я, певна спільність (наприклад клас), неформальна група (коло ровесників) та ін. [5].

Проводячи педагогічне дослідження по формуванню комунікативної взаємодії курсантів у період первинної професійної підготовки ми вважаємо за необхідне створення *комунікативно сприятливого навчально-виховного середовища*.

За нашим визначенням, *комунікативно сприятливе навчально-виховне середовище вищого військового навчального закладу* — це сукупність педагогічних умов, якостей і станів, які сприяють високому рівню здійснення курсантами навчальних і виховних завдань, виконання ними основних вимог військової служби, визначають самопочуття кожного члена військового колективу, ступінь задоволення ними своїх соціальних потреб (у спілкуванні, визнанні, повазі, дружбі, розкритті своїх здібностей та ін.), та є одним із важливих чинників гуманізації військової освіти.

У ході педагогічного дослідження нами відпрацьовані та експериментально перевірені такі критерії оцінювання сформованості комунікативної взаємодії курсантів у період первинної професійної підготовки:

1. *Статутні взаємовідносини між курсантами;*

2. *Рівень приналежності та адаптивності до курсантського колективу;*

3. *Відповідність моральним нормам майбутнього офіцера;*

4. *Підтвердження правильності вибору професії військового;*

5. *Рівень зрілості та згуртованості курсантського колективу.*

Розглянемо їх характеристики.

1. *Статутні взаємовідносини між курсантами.* Організація життя та діяльності колективу військового інституту у відповідності зі статутними вимогами є обов'язковою нормою і основним законом для військовослужбовців. Звідси випливає нагальна потреба більш детального осмислення проблеми статутних взаємовідносин між курсантами. Оскільки показник статутних взаємовідносин між курсантами — це категорія не тільки військова, але й моральна, має свій громадянський аспект та державне значення, не слід недооцінювати соціальну загрозу нестатутних взаємовідносин. Це пояснюється тим, що: по-перше, нездорові явища між курсантами стають відомими їхнім рідним, близьким і знайомим, створюють спотворене уявлення про дійсні порядки у Збройних Силах. Основна умова — дійсний статутний порядок у курсантських колективах, здорові взаємини між курсантами та відпрацьований на наукових засадах механізм формування комунікативної взаємодії з перших днів проведення первинної професійної підготовки. По-друге, курсанти — першокурсники втрачають віру в силу наших законів, встановлений порядок проходження військової служби, взаємовідносини між ними. Неможливо допустити, щоб життя у курсантських підрозділах визначалось не статутами, командирами і офіцерами, а примхами негативних неформальних лідерів, котрі свідомо чи несвідомо роз'єднують військовий колектив, гальмують процес формування комунікативно-сприятливого навчально-виховного середовища. По-третє, позастатутні взаємовідносини неминуче призводять до серйозних моральних порушень у окремих курсантів військового колективу, як і ініціаторів негативних проявів, так і потерпілих, байдужих спостерігачів, які накладають негативний відбиток на процес формування майбутнього офіцера.

2. Для оцінювання рівня сформованості комунікативної взаємодії у первинній професійній підготовці за другим критерієм — *рівень приналежності та адаптивності до курсантського колективу військового інституту* — в ході педагогічного експерименту ми застосовували методику Сішора.

Приналежність та адаптивність до курсантського колективу сприяє всебічному

розвитку інтелектуальних та моральних здібностей особистості, стимулює до активного оволодіння професії військового.

3. *Відповідність моральним нормам майбутнього офіцера*, є важливим критерієм оцінювання рівня сформованості комунікативної взаємодії у первинній професійній підготовці, оскільки *мораль* (лат. *moralis* — моральний, від *mores* — звичаї) — одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень про норми й оцінки, що регулюють поведінку людей. Мораль виконує пізнавальну, оцінну, виховну функції. Складовими моралі є *моральна діяльність* (вчинки, поведінка людей); *моральні відносини*, *моральна свідомість* [2].

Ураховуючи особливості процесу проведення первинної професійної підготовки курсантів, нами підтверджено, що відносини поміж курсантами, а також командирами (начальниками) та підлеглими мають бути розвинуті до готовності ведення бойових дій у будь-який момент. Це загальна відповідальність, яка потребує надзвичайно високих норм поведінки та діяльності і передбачає створення атмосфери довіри та взаємоповаги у щойно створених військових колективах.

Кожен курсант бажає чесного і щирого ставлення до себе як з боку своїх товаришів, так і з боку офіцера-командира. Авторитет офіцера серед підлеглих — це результат його лідерських якостей, людської гідності, знань і виваженості рішень.

4. Перед початком проведення експериментальної роботи з формування комунікативної взаємодії курсантів ми передбачали після закінчення періоду первинної професійної підготовки, з'ясувати ефективність застосованих нами методів педагогічного впливу, діагностувати переконаність курсантів-першокурсників у правильності вибору професії військового, оскільки це дає можливість різнобічно дослідити нову спільноту військовослужбовців і щойно створене комунікативно сприятливе навчально-виховне середовище військового колективу, а також його вплив на окремо взяту особистість стосовно правильності вибору професії. Тому четвертим критерієм оцінювання рівня сформованості комунікативної взаємодії у первинній професійній підготовці визначене *підтвердження правильності вибору професії військового*.

5. Важливим критерієм сформованості комунікативної взаємодії курсантів за період первинної професійної підготовки, згідно з даними дослідження є *рівень зрілості та згуртованості курсантського колективу*, який характеризує його міцність і сталість міжособистісних зв'язків між членами колективу військової соціальної спільноти. Чим вища згуртованість колективу, тим краще він здатний протистояти діям внутрішніх і зовнішніх чинників, які його дезорганізують. Саме зрілість і згуртованість курсантського колективу, за нашим переконанням, забезпечує ефективність функціонування військового підрозділу в цілому.

У педагогічній науці загально визнаним є положення А.С. Макаренка про те, що згуртування групи можливе лише на основі різноманітної спільної діяльності [3]. У період проведення первинної професійної підготовки курсанти військового інституту включаються у складну систему взаємопов'язаних видів діяльності — навчально-пізнавальної, суспільної, службової. Беручи до уваги специфіку виконання військовослужбовцями бойових та навчальних завдань, які здійснюються у складі екіпажів, відділень, бойових розрахунків і т. і., де загальний результат діяльності підрозділу залежить від діяльності окремо взятої особистості, вважаємо, що запропонований нами критерій *зрілості та згуртованості курсантського колективу* є об'єктивно необхідним. Життєдіяльність курсантів у складі згуртованих навчальних груп забезпечує підвищення результативності та ефективності навчання, посилює виховну і розвивальну функції колективу. Нами доведено, що у згуртованих курсантських колективах вища результативність навчально-пізнавальної діяльності, спостерігається взаємодопомога, спільне оволодіння спеціальними знаннями (підготовка до тактико-спеціальних занять, польових навчань, заліків, іспитів), задоволеність міжособистісними взаєминами, відсутність конфліктів між курсантами та з викладачами чи іншими підрозділами військового інституту. І навпаки, в незрілому, не згуртованому курсантському колективі спостерігається низька успішність у навчанні та інших видах військової діяльності, «закритість», дисконфорт, конфлікти між курсантами.

Питання педагогіки

Зрілість і згуртованість упродовж проведення первинної професійної підготовки — надзвичайно важливий критерій, що вказує на ступінь інтеграції курсантів, їх об'єднання в єдиний військовий колектив.

М. Й. Варій визначає чотири ступені згуртованості колективу: *високий, середній, низький, дифузний* [1].

Високий ступінь згуртованості колективу відображує однаковість індивідуальних стереотипів і установок, показує найвищу організованість, зрілість і єдність членів колективу, їх усебічну готовність до рішучих і негайних колективних дій та відстоювання інтересів хоча б одного свого члена.

Середній ступінь характеризує значний розвиток організованості і єдності колективу, його загальну готовність до спрямованих дій та відстоювання позиції кожного члена.

Низький ступінь згуртованості відображує невисокий рівень організованості та єдності, загальної мобілізованості, низьку готовність до дій і відстоювання позиції окремих членів колективу.

Дифузний рівень показує, фактично, відсутність єдності, організованості і спрямованості колективних дій.

У період проведення первинної професійної підготовки нами з'ясовано, що більш високі результати спільної навчальної та службової діяльності курсантів були досягнуті за рахунок взаємодопомоги, взаємовиручки, вміння керувати і бути керованим. Така модель міжособистісних взаємин позитивно впливає на мікроклімат у курсантському колективі, підвищує його організованість, пізнавальну активність.

Отже, формування комунікативної взаємодії курсантів у первинній професійній підготовці з урахуванням обґрунтованих критеріїв оцінювання рівня її сформованості (*статутні взаємовідносини між курсантами (стан військової дисципліни); задоволеність участю в життєдіяльності курсантського колективу військового вишу; дотримання моральних норм, загальноприйнятих правил поведінки; підтвердження правильності вибору професії військового; зрілість і згуртованість курсантського колективу*) сприятиме створенню здорового комунікативно-сприятливого навчально-виховного середовища у військовому колективі, а відтак, — і становленню особистості майбутнього офіцера Збройних сил України у відповідності до сучасних вимог.

Література

1. *Варій М.Й.* Основи соціальної психології військового колективу / *М.Й. Варій* / — Львів: СПОЛОМ, 2000. — С.23–181. 250с.
2. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник. / *С.У. Гончаренко* / — К.: «Либідь», 1997. — С.76–77. 374с.
3. *Макаренко А.С.* Педагогические сочинения. В 8 т. / *А.С. Макаренко* / — М., 1983-1986.
4. *Новиков Л.И.* Школа и среда воспитания. / *Л.И. Новиков* / — 1985. - М. — С. 15.
5. *Ягунов В.В.* Педагогіка. / *В.В. Ягунов* / — 2002. - К. «Либідь» — с. 560.